การพัฒนาระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา โรงเรียนไผ่ดำพิทยาคม รัชมังคลาภิเษก จังหวัดฉะเชิงเทรา

Development of a Buddhist teaching system based on the Threefold Training to improve learning outcomes for secondary school students at Phai Dam Wittayakom Ratchamangkalaphisek School, Chachoengsao Province

พระธเนศวร ธีรธมฺโม (ทองเชียง)
PhraThanesuan Thirathammo (Thong Chiang)
พระมหาสมบูรณ์ สุธมฺโม
Phramaha Somboon Suthammo
สมชัย ศรีนอก
Somchai Srinok
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Received: 11 January 2026; Revised: 29 August 2026; Accepted: 29 August 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา 2) พัฒนาระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา 3) ประเมินสภาพปัญหาและความต้องการของระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา และ 4) นำเสนอระบบประเมินและรับรองการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนมัธยมศึกษา โรงเรียนไผ่ดำพิทยาคม รัชมังคลาภิเษก จังหวัดฉะเชิงเทรา การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยและพัฒนา โดยผสมผสานการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ประชากร ได้แก่ ผู้บริหาร ครู และนักเรียน รวม 243 คน กลุ่มตัวอย่างจำนวน 154 คน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถาม และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิและการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ รวม 10 คน

ผลการวิจัยพบว่า

1) องค์ความรู้ด้านเนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนรู้ การวัดประเมินผล และสิ่งแวดล้อมสนับสนุนการเรียนการสอน โดยบูรณาการหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) อยู่ในระดับมาก 2) ระบบการสอนที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก 3) สภาพปัญหาของการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่ความต้องการพัฒนาระบบอยู่ในระดับมาก และ 4) ระบบประเมินและรับรองการสอนที่นำเสนอมีความเป็นไปได้และเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านความรู้ คุณธรรม และทักษะชีวิต อันนำไปสู่การยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนาระบบการสอน, พระพุทธศาสนา, หลักไตรสิกขา, ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน, นักเรียนมัธยมศึกษา

Abstract

This research aimed to: (1) study the body of knowledge related to the development of a Buddhist teaching system based on the Threefold Training (Sila, Samadhi, and Paññā); (2) develop a Buddhist teaching system based on the Threefold Training; (3) assess the problems and needs of the Buddhist teaching system based on the Threefold Training; and (4) propose an evaluation and accreditation system for Buddhist teaching based on the Threefold Training in order to enhance the academic achievement of secondary school students at Phaedam Pittayakom Ratchamangkalaphisek School, Chachoengsao Province.

This study employed a Research and Development (R&D) methodology, integrating quantitative and qualitative research approaches. The population consisted of school administrators, teachers, and students, totaling 243 participants. The sample comprised 154 participants. Research instruments included questionnaires, in-depth interviews with experts, and focus group discussions involving 10 specialists in learning management, social studies, and online instruction.

The research findings revealed that: (1) the body of knowledge concerning content, learning activities, learning media, assessment and evaluation, and supportive learning environments integrated with the Threefold Training was rated at a high level; (2) the developed Buddhist teaching system was overall appropriate at a high level; (3) the existing problems in instructional management were at a moderate level, while the needs for system development were at a high level; and (4) the proposed evaluation and accreditation system was feasible and beneficial for developing students' knowledge, moral values, and life skills, leading to sustainable improvement in academic achievement.

Keywords: instructional system development, Buddhism, Threefold Training, academic achievement, secondary school students

บทนำ

การจัดการศึกษาไทยในปัจจุบันอยู่ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลให้ระบบการศึกษาต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาของชาติที่มุ่งพัฒนาคน พัฒนาครู และพัฒนาสังคม โดยเน้นการมีส่วนร่วมของภาครัฐและเอกชน ตลอดจนการเตรียมกำลังคนให้มีสมรรถนะที่เหมาะสมกับการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 การจัดการศึกษาในอนาคตจึงให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้จากสภาพจริงมากขึ้น ส่งผลให้บทบาทของครูเปลี่ยนจากผู้ถ่ายทอดความรู้มาเป็นผู้อำนวยความสะดวก ให้คำปรึกษา และกำกับการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างเหมาะสม

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางกระแสการพัฒนาดังกล่าว ปัญหาด้านคุณธรรม จริยธรรม และพฤติกรรมของเยาวชนยังคงเป็นประเด็นสำคัญที่สังคมไทยให้ความห่วงใย การพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้เพียงอย่างเดียวไม่อาจตอบโจทย์การพัฒนามนุษย์อย่างสมบูรณ์ จำเป็นต้องควบคู่ไปกับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และการรู้จักใช้ชีวิตอย่างมีสติและรับผิดชอบต่อสังคม พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมและจิตใจของสังคมไทย จึงมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน

ด้วยเหตุนี้ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม จึงได้ดำเนินโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมาอย่างต่อเนื่อง โดยมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกที่ดีแก่เยาวชน ผ่านการนิมนต์พระสงฆ์เข้าไปจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาระดับต่าง ๆ ต่อมาโครงการดังกล่าวได้ขยายผลอย่างกว้างขวางภายใต้ความร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการ โดยเฉพาะในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมถึงโรงเรียนวิถีพุทธทั่วประเทศ ปัจจุบันมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในฐานะสถาบันอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ ได้รับมอบหมายให้เป็นหน่วยงานหลักในการบริหารจัดการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ซึ่งมีพระสงฆ์เข้าร่วมปฏิบัติหน้าที่เป็นจำนวนมาก

ผลการประเมินโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสะท้อนให้เห็นว่า นักเรียนสามารถนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตและการแก้ไขปัญหาได้ดีขึ้น มีสมาธิในการเรียน มีพฤติกรรมที่เหมาะสม และมีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม การจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในหลายสถานศึกษายังประสบปัญหาในด้านรูปแบบและระบบการสอนที่ขาดความชัดเจน ความต่อเนื่อง และการบูรณาการที่เป็นระบบ ส่งผลให้การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ยังไม่บรรลุผลอย่างเต็มศักยภาพ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ได้กำหนดหลักการสำคัญว่าผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการจัดการศึกษา และมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา คุณธรรม และความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานจึงให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย การพัฒนาสมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ควบคู่ไปกับการพัฒนาความรู้ทางวิชาการ

ในบริบทของการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม พบว่าครูผู้สอนมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน โดยต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ความสนใจ และบริบทของผู้เรียน รวมทั้งต้องใช้วิธีการสอนและเทคนิคการสอนที่หลากหลาย เพื่อส่งเสริมทักษะการคิด การแก้ปัญหา และการประยุกต์ใช้ความรู้ในชีวิตจริง อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนไผ่ดำพิทยาคม รัชมังคลาภิเษก จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่ายังมีข้อจำกัดด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมอย่างเป็นระบบ นักเรียนบางส่วนยังมีพฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกับหลักธรรม ส่งผลต่อประสิทธิภาพการเรียนการสอนโดยรวม

หลักไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นหลักการสำคัญในพระพุทธศาสนาที่มุ่งพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญา หลักดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการศึกษาสมัยใหม่ที่เน้นการพัฒนาผู้เรียนรอบด้าน การนำหลักไตรสิกขามาบูรณาการกับระบบการสอนจึงสามารถเป็นกรอบแนวคิดในการออกแบบการเรียนการสอนที่ส่งเสริมทั้งความรู้ คุณธรรม และทักษะชีวิต โดยเชื่อมโยงกับมรรคมีองค์แปด อันเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและสมดุล

ดังนั้น การพัฒนาระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา จึงเป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนระดับมัธยมศึกษา ให้สามารถเรียนรู้ได้อย่างมีความหมาย มีสมาธิในการเรียน มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม อันจะนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุขในสังคม

จากความเป็นมาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาการพัฒนาระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา เพื่อส่งเสริมและพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนไผ่ดำพิทยาคม รัชมังคลาภิเษก จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยคาดหวังว่าผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และการพัฒนาผู้เรียนอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา โรงเรียนไผ่ดำพิทยาคม รัชมังคลาภิเษก จังหวัดฉะเชิงเทรา

2) เพื่อพัฒนาระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา โรงเรียนไผ่ดำพิทยาคม รัชมังคลาภิเษก จังหวัดฉะเชิงเทรา

3) เพื่อประเมินสภาพปัญหาและความต้องการของระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา โรงเรียนไผ่ดำพิทยาคม รัชมังคลาภิเษก จังหวัดฉะเชิงเทรา

4) เพื่อนำเสนอระบบประเมินและรับรองการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา โรงเรียนไผ่ดำพิทยาคม รัชมังคลาภิเษก จังหวัดฉะเชิงเทรา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา โรงเรียนไผ่ดำพิทยาคม รัชมังคลาภิเษก จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นการวิจัยแบบพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ซึ่งบูรณาการการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก ครอบคลุม และมีความน่าเชื่อถือสูง อันนำไปสู่การพัฒนาระบบการสอนอย่างเป็นรูปธรรม

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเชิงปริมาณมุ่งศึกษาสภาพ ปัญหา และความต้องการของการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือหลัก และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพมุ่งศึกษาข้อมูลเชิงลึกจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม เพื่อสังเคราะห์แนวคิดและพัฒนาระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขาให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา

ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหาร รองผู้บริหาร ครู และนักเรียน โรงเรียนไผ่ดำพิทยาคม รัชมังคลาภิเษก จังหวัดฉะเชิงเทรา รวมทั้งสิ้น 243 คน กลุ่มตัวอย่างจำนวน 155 คน ได้จากการสุ่มแบบง่าย ประกอบด้วยผู้บริหาร รองผู้บริหาร ครู และนักเรียนระดับมัธยมศึกษา

นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ จำนวน ๑๐ คน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา ครูสังคมศึกษา ผู้ปกครอง และผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธธรรมและการจัดการเรียนรู้ รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเพื่อ พิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของระบบการสอนที่พัฒนาขึ้น

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

1) แบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา แบ่งเป็น ๔ ตอน คือ ข้อมูลทั่วไป ความคิดเห็น ปัญหาและอุปสรรค และข้อเสนอแนะ

2) แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ

3) แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม เพื่อพิจารณาและปรับปรุงรูปแบบการสอนเครื่องมือทั้งหมดผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ และทดสอบความเชื่อมั่นด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณดำเนินการโดยการแจกแบบสอบถามให้แก่กลุ่มตัวอย่างภายหลังจากการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือแล้ว ส่วนการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพดำเนินการโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ และการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ โดยมีการบันทึกเสียง ภาพ และจดบันทึกอย่างเป็นระบบ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน พร้อมแปลผลตามเกณฑ์ระดับความคิดเห็น ข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาโดยการจัดหมวดหมู่ สังเคราะห์ และตีความข้อมูลตามประเด็นและวัตถุประสงค์การวิจัย

นอกจากนี้ การวิจัยยังใช้กระบวนการวิจัย 7 ขั้นตอน (7 Model Steps) ได้แก่ การกำหนดปัญหาวัตถุประสงค์ การออกแบบการวิจัย การวัดตัวแปร การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการสรุปผล เพื่อให้การดำเนินการวิจัยเป็นระบบ มีความน่าเชื่อถือ และสามารถนำไปใช้พัฒนาระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขาได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา โรงเรียนไผ่ดำพิทยาคม รัชมังคลาภิเษก จังหวัดฉะเชิงเทรา มีผลการวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลของนักเรียน ได้แก่ เพศและอายุ มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา โดยภาพรวมระบบการสอนทั้ง ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านเนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนรู้ การวัดประเมินผล และสิ่งแวดล้อมสนับสนุนการเรียนการสอน สามารถนำหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา มาประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการพัฒนาจิตใจของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการพัฒนาระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา

ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อระบบการสอนตามหลักไตรสิกขาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.32, S.D. = 0.70) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านสื่อการเรียนรู้ ด้านการวัดประเมินผล และด้านเนื้อหา มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่านักเรียนให้ความสำคัญกับการใช้สื่อและกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เอื้อต่อความเข้าใจ และสามารถสนับสนุนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อประเมินสภาพปัญหาและความต้องการของระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา

ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหาของระบบการสอนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางในทุกด้าน ($\bar{X}$ = 3.08, S.D. = 0.60) ขณะที่ความต้องการของนักเรียนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.18, S.D. = 0.13) แสดงให้เห็นว่านักเรียนมีความต้องการให้มีการพัฒนาระบบการสอนในด้านเนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนรู้ การวัดประเมินผล และสิ่งแวดล้อมสนับสนุนการเรียนการสอน ให้มีความเหมาะสม ทันสมัย และสอดคล้องกับการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขามากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เพื่อเสนอแนวทางและรับรองระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ผลการวิจัยจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า ระบบการสอนตามหลักไตรสิกขามีประโยชน์ต่อการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน โดยศีลช่วยส่งเสริมระเบียบวินัย สมาธิช่วยสร้างความตั้งใจมุ่งมั่นในการเรียนรู้ และปัญญาช่วยพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์และแก้ไขปัญหา ทั้งนี้ควรเน้นการอธิบายหลักไตรสิกขาในเชิงประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และพัฒนาศักยภาพผู้สอนให้มีความเข้าใจในหลักการอย่างถูกต้อง เพื่อให้ระบบการสอนสามารถส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนได้อย่างยั่งยืน

โดยสรุป ระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขาที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสม มีความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริง และสามารถยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนมัธยมศึกษาได้อย่างยั่งยืน ทั้งในมิติด้านวิชาการ คุณธรรม และการดำเนินชีวิต

อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยในครั้งนี้ มุ่งอธิบายและตีความผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยเชื่อมโยงผลการวิจัยกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสะท้อนให้เห็นความสอดคล้องและความแตกต่างของผลการศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับการพัฒนาระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขาอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม

1) ระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา โดยพิจารณาองค์ประกอบทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านเนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนรู้ การวัดประเมินผล และสิ่งแวดล้อมสนับสนุนการเรียนการสอน สามารถนำหลักศีล สมาธิ และปัญญา มาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่เห็นว่า ไตรสิกขาเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ซึ่งส่งเสริมการเรียนรู้และการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ

ผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการเรียนรู้แบบองค์รวม (Holistic Learning) ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ รวมทั้งสอดคล้องกับงานวิจัยที่พบว่า การจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ช่วยส่งเสริมวินัย ความรับผิดชอบ และการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียน ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพิ่มสูงขึ้น

2) นักเรียนมีความคิดเห็นต่อระบบการสอนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านสื่อการเรียนรู้และด้านการวัดประเมินผล ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่านักเรียนให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ที่มีสื่อหลากหลาย เข้าใจ

ง่าย และสามารถประเมินผลได้อย่างชัดเจน ผลดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner-Centered Approach) ที่เน้นการจัดสภาพแวดล้อมและสื่อการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการและความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยที่ระบุว่า การใช้สื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมและการประเมินผลที่หลากหลาย ช่วยเพิ่มแรงจูงใจในการเรียนและส่งเสริมความเข้าใจในเนื้อหาได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งเมื่อบูรณาการเข้ากับหลักสมาธิและปัญญา ยิ่งช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างลึกซึ้งและยั่งยืน

3) สภาพปัญหาของระบบการสอนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่ความต้องการของนักเรียนอยู่ในระดับมากในทุกด้าน แสดงให้เห็นว่าระบบการสอนที่มีอยู่ยังไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะในด้านกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ และการประเมินผล

ผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาระบบการเรียนการสอน (Instructional System Design) ที่ระบุว่า การพัฒนาระบบต้องเริ่มจากการวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ รวมทั้งสอดคล้องกับงานวิจัยที่พบว่า หากครูสามารถออกแบบกิจกรรมและสื่อการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจหลักธรรมและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ดียิ่งขึ้น อันเป็นการสอดรับกับหลักไตรสิกขาที่เน้นการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน

4) จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า ระบบการสอนตามหลักไตรสิกขามีศักยภาพในการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน โดยศีลช่วยสร้างวินัยและความรับผิดชอบ สมาธิช่วยเสริมสร้างความตั้งใจและความมุ่งมั่นในการเรียนรู้ และปัญญาช่วยพัฒนาการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่เห็นว่า ไตรสิกขาเป็นธรรมที่เกื้อหนุนกันและเกิดขึ้นพร้อมกันในการพัฒนามนุษย์

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยยังสะท้อนว่า ความสำเร็จของระบบการสอนขึ้นอยู่กับความรู้ ความเข้าใจและทัศนคติของผู้สอนเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดบทบาทของครูในศตวรรษที่ 21 ที่ครูไม่เพียงถ่ายทอดความรู้ แต่ต้องเป็นผู้ออกแบบการเรียนรู้และเป็นแบบอย่างในการประยุกต์ใช้คุณธรรมในชีวิตจริง ดังนั้น หากมีการพัฒนาศักยภาพผู้สอนควบคู่กับการพัฒนาระบบการสอน จะช่วยให้การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาสามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

การศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนาระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา โรงเรียนไผ่ดำพิทยาคม รัชมังคลาภิเษก จังหวัดฉะเชิงเทรา” เป็นวิจัยแบบพัฒนา (Research and Development) โดยมีการสำรวจ (Survey Research) ควบคู่กับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การตอบแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้ระบบสำเร็จรูป เพื่อวิเคราะห์หาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และ ๒) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) สัมภาษณ์ผู้บริหาร ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๐ รูป/คน การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยกระบวนการวิจัย 7 model step (๑) ประเด็นปัญหาการวิจัย (Problem) ผู้วิจัยจะต้องกำหนดประเด็นปัญหาเพื่อนำมาสู่การวิจัย (๒) วัตถุประสงค์การวิจัย (Objective) ที่สอดคล้องกับประเด็นปัญหาที่ต้องการศึกษา (๓) การออกแบบการ

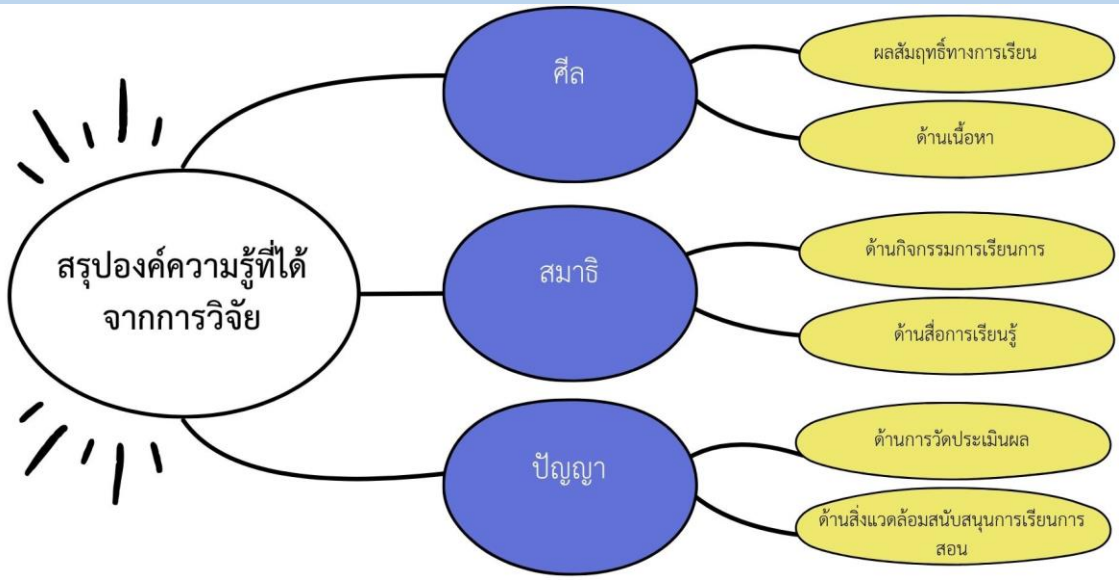
วิจัย (Research Design) เป็นการกำหนดรูปแบบหรือวิธีการแสดงหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย (๔) การวัดค่าตัวแปร (Variable Measurement) ที่ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรต้น ตัวแปรตาม หรือตัวแปรอื่นที่อาจเกี่ยวข้อง (๕) การเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collection) ผู้วิจัยกำหนดว่าจะเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามอย่างไร (๖) การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis) ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วนำสถิติมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประมาณและข้อมูลเชิงคุณลักษณะ (๗) การสรุปผล (Generalizations) ผู้วิจัยสรุปจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างเพื่ออธิบายลักษณะที่ปรากฏของประชากรกลุ่มเป้าหมาย โดยนำเสนอในรูปแบบรายงานการวิจัยโดยมีผลสรุปดังนี้

องค์ความรู้โดยภาพรวมที่ได้จากการวิจัยที่ผ่านกระบวนการต่าง ๆโดยผู้วิจัยพอที่จะสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้เป็นแนวทางในการวิจัย คือ จากความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามจะเห็นได้ว่า พัฒนาระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา อยู่ในระดับมาก

องค์ความรู้ด้านสภาพปัญหาที่พบในระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา เพื่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย อยู่ในระดับปรานกลาง

องค์ความรู้ด้านความต้องการที่พบในระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา เพื่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย อยู่ในระดับมาก

องค์ความโดยภาพรวมที่จากการสัมภาษณ์ทั้ง ๕ ด้าน จำนวน ๑๐รูป/คน นี้ จะเห็นได้ว่า การน้อมนำหลักไตรสิกขา อันได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาระบบการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาสังคมศึกษา ถือได้ว่าเป็นกระบวนการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านที่มีความสมบูรณ์และสอดคล้องกับเป้าหมายของการศึกษาในศตวรรษที่ 21 กล่าวคือ ศีล เป็นหลักการที่มุ่งพัฒนาในมิติของความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม โดยช่วยปลูกฝังให้ผู้เรียนมีวินัย เคารพกติกา มีความรับผิดชอบต่อสังคมและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติสุข ขณะเดียวกัน สมาธิ เป็นหลักการที่เน้นการพัฒนาจิตใจให้มีสมรรถภาพและประสิทธิภาพสูงขึ้น ผู้เรียนสามารถใช้สมาธิในการควบคุมความคิดและอารมณ์ มีความมั่นคงทางจิตใจ อันจะนำไปสู่การคิดพิจารณาอย่างรอบคอบและการตัดสินใจที่เหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นการกระทำหรือการงดเว้นจากการกระทำใด ๆ ส่วน ปัญญา เป็นหลักการสำคัญที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในสรรพสิ่งตามความเป็นจริง สามารถใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์ การแยกแยะ และการสืบหาสาเหตุของปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจนและมีเหตุผล ดังนั้น การพัฒนาระบบการเรียนการสอนสังคมศึกษาตามหลักไตรสิกขาจึงมิใช่เพียงการถ่ายทอดความรู้เชิงวิชาการเท่านั้น หากแต่ยังเป็นกระบวนการพัฒนาที่บูรณาการทั้งมิติด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาเข้าด้วยกันอย่างสมดุล สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ไม่จำกัดเฉพาะเพียงวิชาสังคมศึกษา ทั้งยังเอื้อต่อการสร้างผู้เรียนที่มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ทั้งในด้านคุณธรรม จริยธรรม ความสามารถทางวิชาการ และทักษะการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุขและยั่งยืน แสดงเป็น Mind Mapping ได้ดังนี้

ภาพที่ 1 Mind Mapping สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

สรุป

ผลการวิจัยเรื่องการพัฒนาระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา พบว่า องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาระบบการสอนมีลักษณะเป็นระบบและครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญ ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านเนื้อหา ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนรู้ ด้านการวัดและประเมินผล และด้านสิ่งแวดล้อมสนับสนุนการเรียนการสอน โดยการบูรณาการหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เข้ากับกระบวนการจัดการเรียนการสอน ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างรอบด้าน ทั้งด้านความรู้ คุณธรรม และการคิดวิเคราะห์ ซึ่งโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของหลักไตรสิกขาในการเป็นฐานแนวคิดสำคัญของการพัฒนาระบบการเรียนรู้ในระดับมัธยมศึกษา

นอกจากนี้ ผลการพัฒนาระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา พบว่า ระบบที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าการออกแบบการเรียนการสอนที่บูรณาการหลักไตรสิกขาเข้ากับองค์ประกอบของระบบการสอนทั้ง ๕ ด้าน สามารถตอบสนองต่อความต้องการและลักษณะการเรียนรู้ของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังช่วยยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนควบคู่กับการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน

ในด้านการประเมินสภาพปัญหาและความต้องการของระบบการสอน พบว่า สภาพปัญหาในการจัดการเรียนการสอนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่ความต้องการในการพัฒนาระบบการสอนอยู่ในระดับมาก ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับปรุงและพัฒนาระบบการสอนพระพุทธศาสนาให้มีรูปแบบที่ชัดเจน เป็นระบบ และทันสมัย เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน

ผลการสังเคราะห์จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิพบว่า ระบบประเมินและรับรองการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขาที่นำเสนอมีความเป็นไปได้และมีประโยชน์ต่อการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบ

ด้าน ทั้งด้านความรู้ คุณธรรม และทักษะชีวิต โดยเน้นการนำหลักไตรสิกขาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถนำไปสู่การยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการพัฒนาผู้เรียนอย่างยั่งยืนในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

การพัฒนาระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา โรงเรียนไผ่ดำพิทยาคม รัชมังคลาภิเษก จังหวัดฉะเชิงเทรา จากผลการวิจัยผู้วิจัยได้นำเสนอข้อเสนอแนะ ๓ ด้าน ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) โรงเรียนควรนำหลักไตรสิกขาไปบูรณาการในระบบการสอนของทุกหมวดวิชาที่เปิดสอน ไม่จำกัดเฉพาะวิชาสังคมศึกษาเท่านั้น เพื่อส่งเสริมการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรม และความสามารถในการแก้ปัญหา

2) บุคลากรทุกภาคส่วน ทั้งสถาบันครอบครัว ชุมชน และสถาบันการศึกษา ควรสนับสนุนระบบการสอนตามหลักไตรสิกขาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

3) ระบบการสอนตามหลักไตรสิกขาไม่จำกัดเฉพาะระดับมัธยมศึกษาเท่านั้น แต่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในระดับประถมศึกษา มัธยมต้น หรือระดับอื่น ๆ ตามความเหมาะสม เพื่อปลูกฝังความเข้าใจในหลักไตรสิกขาอย่างเป็นระบบตั้งแต่ระดับพื้นฐาน

ข้อเสนอแนะในการประยุกต์ใช้ผลการวิจัย

1) ระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา สามารถนำไปใช้ในระดับชั้นเรียนต่าง ๆ ทั้งประถมศึกษา มัธยมศึกษา รวมถึงระดับอุดมศึกษาได้

2) ระบบสามารถประยุกต์ใช้ในบริบทของชุมชน เพื่อส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ และคุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชนทุกช่วงวัย

3) ระบบสามารถบูรณาการกับหมวดวิชาอื่น ๆ ได้ตามความเหมาะสม เพื่อสร้างการเรียนรู้แบบองค์รวมและสอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษา

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการสอนวิชาอื่น ๆ เช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ หรือภาษาไทย เพื่อประเมินผลต่อการพัฒนาผู้เรียนในหลายด้าน

2) ควรศึกษากิจกรรมการเรียนการสอนสังคมศึกษาตามหลักไตรสิกขาเพิ่มเติม เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนอย่างเป็นระบบ

3) ควรศึกษาการประเมินสภาพปัญหาและความต้องการของระบบการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา เพื่อใช้ในการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการและบริบทของผู้เรียน

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

ทิศนา แขมมณี. (2560). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 20. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2559). ไตรสิกขา: หลักการศึกษาตามแนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2560). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 30. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

สุวิมล ว่องวาณิช. (2562). การวิจัยทางการศึกษา: แนวคิด วิธีวิจัย และการประยุกต์ใช้. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2564). แนวทางการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning). กรุงเทพมหานคร: สพฐ.

Bloom, B. S., Engelhart, M. D., Furst, E. J., Hill, W. H., & Krathwohl, D. R. (1956). Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. New York, NY: Longman.

Richey, R. C., & Klein, J. D. (2014). Design and development research: Methods, strategies, and issues. New York, NY: Routledge.

UNESCO. (2021). Reimagining our futures together: A new social contract for education. Paris: UNESCO.